

ONTWERPVISIE STADHUIS GOUDA

Onderwerp Toelichting Ontwerpvisie en Structuurontwerp Stadhuis Gouda
Datum 7 september 2023

EEN GELAAGD MONUMENT

Het Stadhuis van Gouda is een heel gelaagd monument met een rijke historie. Van Hoogevest Architecten heeft de historische gelaagdheid geanalyseerd en per tijdslaag in beeld gebracht. Dit geeft inzicht in de chronologische ontwikkeling van het stadhuis door de eeuwen heen. Dit helpt ons om een visie te geven op de actuele opgave waar wij voor staan, in historisch perspectief.

Het Bouwhistorisch Onderzoek van BBA van mei 2012 en een aanvullende Bouwhistorische Notitie daarop van Halverstad Archeologie en Bouwhistorie van oktober 2022 heeft Van Hoogevest Architecten gebruikt om de chronologische ontwikkeling in een aantal tijdsbeelden weer te geven. Deze analyse tekeningen zijn opgesteld voordat VHA een ruimtelijke visie op het stadhuis heeft gemaakt, in opdracht van de Gemeente Gouda.

De volgende tijdslagen zijn in beeld gebracht, met bijbehorende karakteristieken:

. tijdslaag 15 ^e eeuw	Souterrain met drie ruimtes, gescheiden van bel-étage, bel-étage drie opeenvolgende ruimtes, verdieping met (houten) indeling in verschillende kamers.
. tijdslaag 15 ^e - 16 ^e eeuw	Waarschijnlijk ophoging souterrain vleeshal, bel-étage krijgt nieuwe indeling, benedenplein wordt gang met kamers(!), bovenplein verkleind, woning op de verdieping.
. tijdslaag 17 ^e eeuw	Vernieuwde indeling bel-étage met vierschaar en publiek benedenplein, raadzaal met wandtapijt, nieuw schavot.
. tijdslaag 18 ^e -19 ^e eeuw	Opdeling benedenplein met gang en kamers, nieuwe trap naar verdieping in 'tussenbeuk'.
. tijdslaag Van der Steur	Cascoherstel, restauratie en architectonisch concept gebaseerd op 15 ^e eeuw, nieuwe 'gotische' raadzaal kapverdieping, moderne secretarie, verticale logistiek van souterrain tot kap, totaalaanpak.
. tijdslaag huidige situatie	Verbouwing toiletgroep benedenplein, extra spiltrap, lift, verrommeling secretarie vleugel verdieping.

Van der Steur: één architectonisch concept, verscheidenheid aan ruimtes

De laatste herkenbare tijdslaag die integraal aanwezig is in het Stadhuis, is die van Van der Steur. Hij stond voor de opgave om het stadhuis in stand te houden door grondig cascoherstel uit te voeren, als gevolg van instabiliteit van de constructie, van fundering tot aan de kap. Bovendien was het aan Van der Steur om nieuwe functies in te passen binnen het bestaande gebouw, waaronder een nieuwe raadzaal, een archiefruimte, secretarie en voldoende werkplekken voor wethouders en ambtenaren, waarbij de representatieve trouwzaal behouden bleef. Het stadhuis werd het thuis van het eigentijdse stadsbestuur binnen de historische schil. Dit is vanaf dat moment de enige functie van het stadhuis, de inpandige woning op de eerste verdieping (huidige sterzaal) verviel. Dit betekende een behoorlijke verdichting van functies - ook op het benedenplein - met nieuwe toiletten en kamers. Tegelijkertijd zijn middels inbreiding nieuwe ruimtes ontstaan zoals de raadzaal op zolder. Het souterrain diende als burgerhal en werd door van der Steur middels een trap verbonden met de beletage. Voor het eerst in de geschiedenis waren er van souterrain tot en met zolder verblijfsfuncties aanwezig, waarbij alle bouwlagen middels (deels nieuwe) trappen verbonden waren.

Van der Steur greep bij zijn ontwerpvisie terug op de middeleeuwse oorsprong van het stadhuis en heeft gestreefd naar een architecturale eenheid in zowel exterieur als interieur. Daarbij combineerde hij eigentijdse moderne materialen en inrichting (vooral op de eerste verdieping) met het grotere architectonisch concept van een gotisch gebouw waaraan hij op onderdelen zijn eigen interpretatie gaf. Dit overigens geheel in lijn met de restauratieopvatting van die tijd, waarbij karakterversterking en verfraaiing gangbaar waren, ook als dit afweek van het oorspronkelijk ontwerp en de ontwikkeling in voorgaande eeuwen.

De sterke drang om eenheid te creëren ging zo ver dat stijlelementen van voorgaande tijdslagen ongedaan werden gemaakt. Daarmee is de ontwikkeling in tijdslagen van voorgaande eeuwen niet overal goed zichtbaar. Een voorbeeld hiervan is de versobering van de burgemeesterskamer, waarbij de wandbespanning verwijderd is, evenals het lijstwerk van de deuren en het schilderwerk van plafond en plafondbijst. Het resulteert in een ruimte welke sober is afgewerkt en waar het houten plafond, de houten vloer, de houten deuren en de wit gestucte wanden beeldbepalend zijn. Het geheel ademt een sobere, middeleeuwse sfeer. We zien hierin de kenmerkende aanpak van Van der Steur duidelijk terug.

Ook kenmerkend in de aanpak van Van der Steur is dat op het souterrain het schoonwerk baksteen van de gewelven en wanden is hersteld en dat zijn nieuwe trappenhuis, inclusief trap, ook in metselwerk is uitgevoerd. Daarmee sloot hij in materiaal aan bij de historische karakteristiek van het souterrain waar metselwerk in gewelven en wanden de historische basis vormden. Door het nieuwe trappenhuis geheel in baksteen uit te voeren heeft Van der Steur het ondergeschikte karakter van het souterrain duidelijk zichtbaar gemaakt, in contrast met de rijkere afgewerkte, representatieve beletage. In ons ontwerp voor het souterrain sluiten we aan bij deze baksteen-karakteristiek.

De overige bouwlagen zijn redelijk gelijk in materialisering: (wit) stucwerk wanden, gemarmerde kozijnen en lijstwerk bij representatieve ruimtes, blanke houten kozijnen, vlakke blank eikenhouten deuren en meerdere eikenhouten plafonds. Een aantal ruimtes vallen op:

- . de nieuwe raadzaal op de kapverdieping met de kenmerkende houten kapconstructie, een ruimte met duidelijk een gotische sfeer. Opvallend is dat deze ruimte als enige (!) niet-vlakke deuren heeft, maar geprofileerde zware deuren die vergelijkbaar zijn met de deuren van de hoofdentree.

- . de sterzaal op de eerste verdieping met de kenmerkende zware houtconstructie in wanden en plafond. Een gotische sfeer met verder sobere wandafwerking.

. de secretarie op de eerste verdieping is een moderne vleugel binnen de historische buitenschil. Moderne inrichting en moderne materialen, zoals de zichtbare gedecoreerde betonbalken en plafonds onderscheiden deze ruimte van bijvoorbeeld de sterzaal die zich op dezelfde verdieping bevindt.

. de trouwzaal op de bel-étage, duidelijk in samenhang met het bovenplein welke ruimtes beide een zwart- en wit marmeren vloerafwerking hebben. De trouwzaal is met het wandtapijt een rijk afgewerkte ruimte waar niet is gestreefd naar versobering in afwerking en kleurstelling, integendeel. Het cassetteplafond is hier in licht marmer beschilderd, en de zwart-wit marmeren vloer van Van der Steur verving een houten parketvloer, die is hergebruikt in de voormalige vierschaar. De rijk gedecoreerde ruimte met de marmeren vloer (waarin de ontwerptaal van Van der Steur duidelijk te zien is), de aanwezige schouwen en het wandtapijt is duidelijk een niet-gotische ruimte en wijkt hiermee enigszins af van het totaalconcept van Van der Steur.

Overigens geldt dit in zekere mate voor de gehele bel-étage. De indeling van het benedenplein met de middengang (uit 19e eeuw) heeft Van der Steur behouden, waarbij hij de boogvullingen aan weerszijde van de middengang gesloten heeft. Dit ondanks zijn onderzoek waarbij sporen van het oorspronkelijk hekwerk van de vierschaar zijn aangetroffen. Zijn zoektocht naar functionele kamers heeft hem ertoe gebracht om deze open situatie niet terug te brengen. Dit ging zo ver dat hij zelfs een toiletgroep aan de linkerzijde heeft ingepast op het voormalige benedenplein. Deze facilitaire functie op deze zo monumentale plek is het gevolg van een wat pragmatische keuze van de architect. Het wegvallen van het daglicht in de middengang is een gemis in deze besloten ruimte, die ooit een publiek plein was waar de rechtspraak in de 17^e eeuw plaatsvond. Van der Steur heeft hier dus de 19^e eeuwse hoofdingdeling behouden, en heeft dit verder verdicht met kamers en facilitaire ruimtes. Deze doorgaande verdichting en middengang heeft het vroegere publieke karakter van het benedenplein nog sterker verminderd, wat verklaarbaar is vanuit de functionele opgave van Van der Steur, maar wel een afbreuk doet aan de ruimtelijke kwaliteit van voorheen.

Conclusie is dat de bel-étage minder expliciet een gotisch karakter heeft gekregen dan de overige bouwlagen, en dat met name de entree en benedenplein kwaliteit hebben verloren door de indeling van Van der Steur. Door latere aanpassingen zoals de toevoeging van de spiltrap en de vergroting van de toiletgroep is de ruimtelijke kwaliteit verder verkleind.

Waardering Van der Steur

Citaat uit aanvullend Bouwhistorisch Onderzoek

“De deplorabele bouwtechnische toestand van het gebouw noopte tot een ongekend ingrijpende sanering, waarbij de gehele fundering vernieuwd diende te worden en inwendig het gehele gebouw gestabiliseerd. ... Naast de sanering werd de restauratie voor vier andere zaken aangegrepen: consolidatie, modernisering, karakterversterking en aankleding.”

Van der Steur is erin geslaagd om de grote opgave van cascoherstel en modernisering van het stadhuis op een samenhangende manier vorm te geven. Zijn werk is van hoge kwaliteit en is als tijdslaag onmiskenbaar aanwezig in het huidige gebouw. Daarbij heeft hij als architect meerdere stijlen gehanteerd, variërend van klassiek ambachtelijk restaureren in gotische stijl tot modern en eigentijds qua materialen en inrichting. Dit varieert per bouwlaag en zelfs per ruimte. Daarbij zijn gebouw en inrichting steeds als eenheid ontworpen. Deze kwaliteit waarderen wij hoog. Tegelijk heeft zijn aanpak ertoe geleid dat de historische gelaagdheid op meerdere plekken vervaagd of verdwenen is. Zijn streven naar eenheid heeft ertoe geleid dat diversiteit en

variëteit verloren is gegaan. Vanuit onze actuele restauratievisie waarderen wij deze werkwijze als tijdsgebonden.

Van der Steurs aanpak van het benedenplein en de aangrenzende ruimtes achten wij van mindere kwaliteit, omdat de verkamering van het ooit publieke plein tot minder ruimtelijke kwaliteit heeft geleid. Dit is nog versterkt door latere uitbreiding van de toiletgroep en de nieuwe spiltrap.

Overigens hebben aanpassingen van de afgelopen 70 jaar ertoe geleid dat met name het moderne eigentijdse werk van Van der Steur aan kwaliteit heeft verloren. Dit geldt bijvoorbeeld voor de secretarieruimtes op de eerste verdieping waar de vloerafwerking is vervangen, de inrichting is verdwenen en ook de plafonds zijn aangepast. Ook de ingebrachte spiltrap als nieuwe vluchtroute doet afbreuk aan de kwaliteit van ruimtes, zoals de sterzaal en de raadzaal.

ONTWERPVISIE VHA

Wij zijn ons ervan bewust dat de architectonische opgave echt een opgave van onze tijd is. Immers, het integraal toegankelijk maken van het gehele stadhuis en het verduurzamen van het stadhuis zijn duidelijk thema's die anno nu in ons gehele land spelen. Het mogelijk maken van nieuwe gebruiksmogelijkheden is iets dat in een lange traditie staat. Bij analyse van de bouwhistorische tijdslagen die reeds aanwezig zijn is het functionele gebruik altijd onderdeel van de ontwerpingrepen. Daarmee staat deze actuele opgave in een lange traditie.

Interessant is daarbij dat het oorspronkelijke stadhuis ook al een meervoudig gebruik kende, anders dan het recentere gebruik van alleen zetel van het stadsbestuur. Rechtspraak, stadsbestuur, handel hebben al eeuwenlang op meerdere manieren een plaats gekregen in het stadhuis. Uniek is het streven van de gemeente om het stadhuis straks weer meer publieke gebruiksmogelijkheden te geven voor alle burgers van de stad, variërend van ontmoeting en werken tot vieren en inspireren. Belangrijke ruimtes als de burgerhal en het benedenplein krijgen hierdoor weer veel meer hun oorspronkelijke middeleeuwse betekenis terug, namelijk die van publiek toegankelijke ruimtes. Onze ontwerpogave geeft ons alle aanleiding om terug te grijpen op historische tijdslagen.

Het streven naar meer publiek gebruik van het stadhuis is verweven met de noodzaak tot een integraal toegankelijk gebouw. Dat maakt toegankelijkheid tot een essentieel onderdeel van het ontwerp.

Wij werken vanuit de mogelijkheden die het bestaande gebouw biedt. Het gebouw is het vertrekpunt, waarbij we kennis hebben van de oorsprong en de voortdurende ontwikkeling in gebruik door de tijd heen. **Onderzoek en ontwerp zijn onze bouwstenen voor zorgvuldige creativiteit.**

De grote variëteit in ruimtes van het bestaande gebouw biedt vele gebruiksmogelijkheden die prima aansluiten bij de wens om verschillende doelgroepen en functies in te passen in het gebouw. Hiermee blijft de hoeveelheid bouwkundige ingrepen beperkt. In de Ruimtelijke Visie van Van Hoogevest Architecten is dit op hoofdlijnen al verbeeld.

Kern van de ontwerpogave van het stadhuis is het verbinden. Het verbinden van de verschillende bouwlagen en ruimtes in het gebouw, maar ook het verbinden van het gebouw met de stad. **De kans die wij voor ogen zien is dat door onze ontwerpingrepen eerdere tijdslagen sterker beleefbaar worden en dat tegelijkertijd een nieuwe tijdslaag wordt toegevoegd.** Soms vinden we in een eerdere tijdslaag (een deel van) het antwoord op de actuele vraag. Het toevoegen van een nieuwe tijdslaag is geen doel op zich. **Onze tijdslaag voegt zich in het weefsel van bestaande tijdslagen en manifesteert zich in meerdere of mindere mate.** De mate waarin wordt bepaald door de noodzaak om functioneel in te grijpen, afgewogen met de aanwezige monumentwaarden. Daarbij zoeken we voortdurend naar samenhang binnen het gehele ruimtelijk ontwerp. **Wij borduren voort op het ingetogen kleur- en materiaalpalet van Van der Steur en werken met zachte contrasten in kleur en materiaal, om de architecturale eenheid niet te verstoren en om tegelijkertijd herkenbaar te zijn.**

Onze ontwerpingrepen staan in relatie met alle aanwezige tijdslagen en zeker ook in relatie met het werk van Van der Steur. Zoals eerder omschreven heeft Van der Steur sterk gezocht naar een eenheid in het architectonische concept van het stadhuis. Dit deed hij vanuit de ontwerpgedachte om passende ruimtes te maken voor een goed functionerend stadhuis toentertijd. Het resulteerde in een eenduidig architectonisch geheel met een gotische sfeer, gebaseerd op de oorspronkelijke bouwperiode en eigen toegevoegde karakterversterking. Binnen dit concept heeft hij gewerkt met een diversiteit aan ontwerpstijlen, meer of minder modern, variërend per ruimte en per bouwlaag. **Naar onze visie kan de ontwerpaanpak per ruimte**

VAN
HOOGEVEST
ARCHITECTEN

verschillend zijn, afhankelijk van de waardering van de huidige toestand en van de noodzaak tot ingrijpen. Voorwaarde is wel dat de door Van der Steur gerealiseerde architectonische samenhang van het geheel behouden blijft.

VISIE OP VERDUURZAMING STADHUIS GOUDA

UITGANGSPUNT

De opgave voor de herbestemming Stadhuis Gouda bestaat voor VHA uit 3 onderdelen:

- . Toegankelijkheid > integraal toegankelijk maken van het stadhuis voor bewoner en bezoeker Gouda, stadhuis weer als onderdeel van de stad
- . Verduurzaming > het beperken van het energieverbruik én het realiseren van een gezond binnenklimaat, verantwoord en milieubewust, toekomstbestendig
- . Nieuwe/verbeterde gebruiksmogelijkheden > zodat het stadhuis weer een levendige plek ontmoetingsplek in de stad wordt met een mix van vieren, ontmoeten, inspireren, toekomstbestendig en multifunctioneel

Deze thema's komen voort uit de wens van de gemeente Gouda om het historische stadhuis weer onderdeel van de stad te laten zijn, toegankelijk voor bezoeker en bewoner, bewust en toekomstbestendig in gebruik en beheer.

VERDUURZAMING ALS INTEGRAAL ONDERDEEL VAN ONTWERP

Verduurzaming is integraal onderdeel van het ontwerp voor de herbestemming. Verduurzaming faciliteert het toekomstig gebruik, terwijl de nieuwe gebruiksmogelijkheden de basis zijn voor de instandhouding van dit monument. Samen met het integraal toegankelijk maken van dit stadhuis vormen verduurzaming en nieuwe gebruiksmogelijkheden een drie-eenheid.

Het stadhuis wordt voorbereid op een nieuwe tijdsperiode waarbij het samenspel van alle ontwerpingrepen samen een nieuwe tijdslaag vormen in het gelaagde monumentale gebouw. Hoe deze tijdslaag zich verhoudt tot eerdere tijdslagen is omschreven in de ontwerpvisie van VHA. We werken zorgvuldig aan een tijdsbewust ontwerp, gericht op de toekomst, met respect voor het verleden. Noodzakelijke vernieuwing als gevolg van het ontwerp van de herbestemming is zorgvuldig afgewogen met monumentwaarden.

Alle ontwerpingrepen komen voort vanuit dezelfde ontwerpvisie. Het gehele gebouw is vanuit één visie ontworpen, waarbij een verschillende aanpak per ruimte mogelijk is. De ruimtelijke samenhang blijft behouden (verdiepingen) of wordt versterkt (bel-etage).

AANPAK VHA

Belangrijk: verbeterde gebruiksmogelijkheden (en dus verduurzaming) geldt voor het gehele gebouw, van souterrain tot en met tweede verdieping. De beletage is hierop géén uitzondering. **Verduurzaming geldt ook voor het gehele gebouw:** vanuit een totaalaanpak zijn er verschillende onderdelen die samen zorgen voor een reductie van het energieverbruik, terwijl tevens het binnenklimaat verbeterd wordt en waardoor de gebruiksmogelijkheden vergroot worden.

Hierbij volgen we de lijn van Van der Steur, die het gehele gebouw van nieuwe en verbeterde gebruiksmogelijkheden voorzag, vanuit de toenmalige actuele opgave om een eigentijds stadhuis te maken als zetel van het stadsbestuur.

Hierbij heeft hij het gehele stadhuis ook voorzien van (moderne) verwarming en ventilatie. Daarmee is het vertrekpunt voor de **verduurzaming van de installaties** dan ook de situatie zoals deze door Van der Steur is uitgedacht en ingepast het gebouw. Opvallend is dat in de trouwzaal, burgemeesterskamer en burgerhal gekozen is voor luchtverwarming (en geen radiatoren), terwijl in alle overige ruimtes radiatoren zijn ingepast. Voor de **bouwkundige verduurzaming** geldt eveneens de situatie zoals die door Van der Steur is gerestaureerd. Hierbij is vooral zijn aanpak voor de gevelramen belangrijk. Alle vensters zijn door Van der Steur vernieuwd, inclusief kozijnen, deuren, ramen en glas in lood. Weliswaar is hier gewerkt naar middeleeuws model en is detaillering zorgvuldig en van goede kwaliteit, maar de vensters zijn alle ca. zeventig jaar oud.

Ons ontwerp voor de beletage is erop gericht om de historische 17^e eeuwse tijdslaag meer beleefbaar te maken. Hier wijken we af van de sobere en functioneel pragmatische aanpak van het benedenplein van Van der Steur. We werken in het ontwerp aan een sterker beleefbare ruimtelijke samenhang tussen benedenplein en bovenplein met aangrenzende ruimtes. Weliswaar wijken we hiermee af van de aanpak van Van der Steur, maar gebruiken we wél de manier waarop bouwkundige kanalen zijn ingepast in het gebouw.

UITGANGSPUNTEN

- Overal een goed en gezond binnenklimaat, passend op een ingeschatte bezetting per ruimte vanuit een toekomstig gebruik.
- Kanaalwerk niet zichtbaar ingepast in het gebouw:
 - Hergebruik schachten en kanalen: 'verder met Van der Steur'.
- Luchtafvoer via bestaande schoorsteen op dak.
- Luchttoevoer via bestaande gevelopeningen:
 - Bestaande en nieuwe roosters 'verder met Van der Steur'.
- Nieuwe luchtbehandelingskasten op zolder, beperking energieverbruik installatie.
- Gradaties in klimaat vanuit de gedachte alleen klimatiseren waar nodig.
- Warmtepomp voor opwekking warmte en koeling, aanvullend op cv ketels, of gasloos.
- Warmteafgifte radiatoren omzetten naar lage temperatuur:
 - Maatwerk in installatietechniek: verwarmen met radiatoren > behoud van bestaande leidingen en radiatoren (Van der Steur).
 - Verwarmen met luchtverwarming, daar waar radiatoren conflicteren met cultuurhistorische waarden > waar mogelijk hergebruik bestaande luchtkanalen (Van der Steur).
- Tochtsluizen en kierdichting: beperking warmteverliezen door deuren en ramen.
- Gebouwschil: alleen isoleren waar het kan, beperkte invloed op monumentwaarde:
 - Beperkte isolatie van dakvlakken kap op tweede verdieping, flinke isolatie op de zoldervloer, de zolder als ongeïsoleerde techniekruimte.
- Gelijke aanpak gevel: géén isolatie van gevels, alleen beperken warmteverliezen bij de ramen:
 - Isolerende beglazing met behoud glas-in-lood.